

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱/۲۸

کتابشناسی فرقه اهل حق «یارسان»

^۱ مه‌ری رحیمی

^۲ امیراسماعیل آذر

چکیده:

فرقه «اهل حق» یا «یارسان» که در قرن هفتم هجری به وسیله سلطان اسحاق (صحاک) بنیان نهاده شد، از کهن‌ترین فرقه‌های تصوف است که از لحاظ تخلیط مذاهب اساطیری و گنوسی کهن نظیر بودایی، بره‌مایی، مانوی، یزیدی، زروانی، مزدکی، زردشتی، خرم‌دینی و... با آیین ترسایی و داستان‌های اسراییلی و صوفیگری و درویشی و عرفان و فتوت و تعالیم باطنی فاطمی و صباحی و فرهنگ دروژی و حروفیگری و نقطویان و بکتاشی و نصیری و غالیگری شیعی، آیینی التقاطی به شمار می‌رود. تفکر غالب و مشترک آن‌ها با مذاهب اساطیری و باطنی آن است که در مورد خداوند، قایل به حلول و تجسد هستند و سیر تکامل صعودی و نزولی روح بشر را بعد از مرگ به صورت گردش‌های متوالی (تناسخی) و هزار و یک‌گانه در اجساد مختلف انسان و حیوان می‌دانند که اصطلاحاً به آن دونا‌دون می‌گویند. این فرقه به «علی‌اللهی» نیز مشهورند چون به الوهیت امام علی (ع) معتقدند و در مراکز به اسم «جم‌خانه» طی آداب و رسوم خاصی تشکیل جم می‌دهند و وجه مشخصه ظاهری آن‌ها داشتن «شارب» (سیل)‌های پرپشت و آویخته روی لب است. مقاله حاضر تلاش دارد فهرستی از کلام‌ها و کتاب‌های چاپ و منشور شده اهل حق را به پژوهشگران معرفی نماید.

کلید واژه‌ها:

اهل حق، یارسان، سروده، کتاب، کلام، دفتر، سرانجام، نسخه خطی، متون.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱ - دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

^۲ - دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران. نویسنده

پیشگفتار

فرقه اهل حق که از قدیمی‌ترین مسلک‌های حوزه تصوف و عرفان به شمارند، به دلیل دارا بودن مجموعه بزرگی از نسخه‌های خطی منسوب به بزرگان خود که دفتر یا کلام نامیده می‌شود، از دیرباز مورد توجه پژوهشگران داخل و خارج کشور بوده است. کلام‌های مذکور به جهت اعتقاد آیینی به سرّ مگو در نزد بزرگ هر خاندان و دور از دسترس غیر اهل حقان (خاران) حفظ و نگهداری می‌شود و «بخش عظیمی از ادبیات منظوم آن‌ها و رسائل و منظومه‌هایشان هنوز فهرست‌نگاری و تحلیل نشده و آن چه هست چندان کهن نیست.» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۳۳۸) نگارنده در بخش اول این مقاله که با عنوان معرفی و تحلیل نسخه‌های خطی فرقه اهل حق در فصلنامه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های اعتقادی کلامی» سال پنجم شماره بیستم زمستان ۱۳۹۴ به چاپ رسیده است، تلاش نموده با وجود همه تنگناها و محدودیت‌هایی که خود طی سالیان متمادی از جهت دسترسی به منابع با آن مواجه بوده است، بر اساس گزارش‌های موثق از بزرگان و متون داران اهل حق و نیز محققان این حوزه، فهرستی نسبتاً قابل اعتماد از عناوین نسخه‌های خطی محفوظ در نزد خاندان‌ها را شناسایی و به پژوهندگان معرفی نماید. در مقاله‌ی مذکور به مشکلاتی که پژوهشگر این حوزه با آن روبرو است، پرداخته است که مهمترین آن‌ها آگاهی از نسخه‌های موجود و محتوای آن‌ها، نحوه‌ی دستیابی، فهم زبان بسیار دشوار متون که آمیزه‌ای از گویش گورانی تحت تأثیر لهجه‌های لکی و کردی کرمانشاهی و کردی مریوانی و کرمانجی سنجلی و کلهری سروده شده‌اند و دیگر درک رمز و رازهای نهفته در کلام‌هاست.

از جمله دلایل دشواری متون اهل حق، می‌توان اعتقاد به سرّ مگو را در نزد این فرقه برشمرد. هنوز پیشوایانی مسندنشین از خاندان‌ها، اجازه‌ی کپی یا نیم‌نگاهی به نسخه موروثی یا سند شجره‌نامه بایگانی شده در طایفه‌ی خود را به (خار=غیر اهل حق) نمی‌دهند.

برخی مؤلفان یارسانی نیز از مرارت‌ها و رنج‌هایی که از ناحیه مالکین یا وارثین دست‌نوشته‌ها متحمل گردیده‌اند، در سرآغاز گفتارشان نالیده‌اند...

نتیجه چنین رویه‌ای آن شده که نه تنها نسخ خطی و اسناد منحصر به فرد موجود، در معرض آسیب زمان و خطر نابودی طبیعی قرار گرفته و از دسترس پژوهشگران دور مانده، که در برخی مراکز اهل حق‌نشین کشور، افراد سودجو و فاقد مسئولیت، به لطایف‌الحیل،

مبادرت به سرقت و تغییر و تبدیل و رونویسی و کپی برداری و انتشار آن ها نموده، به بهای گزاف، دفاتری جعلی از کلام‌های مغلوط و فاقد اصالت و سند را به نام نسخه‌های خطی، بر ساخته و به جویندگان و محققان عرضه می‌کنند و از این راه بازار مکاره‌ای فراهم آورده‌اند...

مسأله تحقیق: تهیه فهرستی از مهمترین منابع و کتاب‌های این فرقه برای تسهیل در امر تحقیقات این حوزه بوده است.

پیشینه تحقیق: در چند دهه اخیر، تألیفات زیادی در حوزه اهل حق انجام گرفته که عموماً از حیث موضوع و محتوا، تکراری و فاقد نوآوری و اعتبار علمی است. مقدم بر پژوهشگران داخلی، مینورسکی و ایوانوف روسی نخستین بار گزارش‌هایی از آثار خطی اهل حق به چاپ رسانیدند.

مقالات ولادیمیر فدوروویچ مینورسکی (۱۸۷۷-۱۹۶۶م)، خاورشناس بزرگ روسی، «در دائره‌المعارف اسلامی، چاپ یکم و دوم به زبان‌های فرانسه یا انگلیسی یا آلمانی و ترجمه آن به عربی یا ترکی، کتاب اهل حق مینورسکی، مقاله‌ی مینورسکی در مجله آسیایی سال ۱۹۲۱ (صص ۱۶۵-۱۶۷)» (دانش‌پژوه، ۱۳۵۴: ۹۴۸) اهمیت یافته‌های این محقق خاورشناس بدان پایه است که نه تنها بسیاری از مطالب پژوهشگران ایرانی بازگویی مقالات مینورسکی است، که پژوهش‌های دیگر خاورشناسان روسی «افزوده‌ای بر کار و.ف. مینورسکی می‌تواند باشد.» (هاکوپیان، ۱۳۷۶: ۳۵)

مرحوم دانش‌پژوه در مقاله دفتر سرانجام اهل حق که در سال ۱۳۵۴ در مجله راهنمای کتاب به چاپ رسانید، موضوع نسخه‌های خطی اهل حق از جمله، نامه سرانجام و فرقان الاخبار را مورد بحث و تدقیق قرار داد.

ترجمه و شرح نامه سرانجام از صدیق صفی‌زاده بوره‌کاهی، ۱۳۷۵، انتشارات هیرمند. مؤلف در آغاز هر جزء از نامه سرانجام به نسخه‌های خطی آن بخش اشاره دارد.

تألیفات محمد مگری به زبان فارسی، فرانسوی و کردی از جمله: دوره دیوانه گوره، پاریس، ۱۳۵۶ و تألیفات و. ایوانف. از جمله: تصحیح مجموعه رسایل و اشعار اهل حق به سال ۱۹۵۰م، انتشارات اسماعیلی، هر یک دربردارنده اطلاعاتی از دفاتر خطی اهل حق‌اند.

هدف مهم نگارنده در آغاز تحقیق، آن بوده که کتابشناسی دقیق و جامعی از منابع اهل حق، اعم از نسخه‌های خطی و منابع چاپی را تهیه و تنظیم و در اختیار پژوهندگان قرار دهد. اما در مرحله عمل به دلیل ظرفیت محدود مقالات، چنین امری میسر نشد. از این‌رو در

بخش اول به انتشار فهرست نسخه‌های خطی اهل حق بسنده گردید. در پژوهش حاضر نیز هر چند در نظر بود تمامی منابع چاپی اعم از کتاب‌ها، مقالات، سفرنامه‌ها، پایان‌نامه‌ها و تمام کتاب‌هایی که به نوعی دربردارنده اطلاعاتی درباره موضوع اهل حق است (اصلی، فرعی و مرتبط) ارائه نماید، اما ناگزیر، تنها به انتشار منابع اصلی و سفرنامه‌ها مجال یافت. مقاله حاضر جستاری است در تکمیل بخش دیگری از کتابشناسی این فرقه. از جمله عناوینی از نسخه‌های خطی اهل حق که تا به حال به چاپ رسیده و نیز مهمترین منابع و کتاب‌های این حوزه پژوهشی، که جهت بهره‌مندی محققان عرضه می‌گردد. کتابشناسی کامل و جامع اهل حق، خود تألیفی مستقل و مبسوط در مجال دیگری می‌طلبد.

«کتاب‌ها و منابع چاپی فرقه اهل حق»

کلام خزانه یا سرانجام (یکی از متون کهن یارسان «اهل حق»)

مجموعه خطی کتاب‌ها و رساله‌های اهل حق که در قرن هفتم و هشتم هجری تدوین شده است، کلام خزانه یا (سرانجام) نامیده می‌شود، مهمترین کتاب‌هایی است که به وسیله سلطان اسحاق و یارانش نوشته شده سرانجام دارای شش بخش یا شش جزء می‌باشد:

(بارگه بارگه) ۲- (دوره هفتوانه) ۳- (دوره گلیم و کول) ۴- (دوره چهلتن) ۵- (دوره عابدین) ۶- (خرده سرانجام).

این کتاب که دارای نسخه‌های خطی متعددی است، قابل اعتمادترین نسخه آن را صدیق صفی‌زاده (بوره‌که‌ئی، تصحیح و به فارسی ترجمه کرده و بر آن مقدمه و حاشیه و تفسیرها و اصطلاحات عرفانی به همراه یادداشت‌های زبان‌شناسی و فرهنگ‌گورانی نیز افزوده است. چاپ اول کتاب در سال ۱۳۷۵، تهران انتشارات هیرمند می‌باشد.

کلام خزانه یا نامه سرانجام «در نظر غالب اهل حق در حکم وحی منزل است و از نظر آنان تعلیمات آن کامل و بالاترین سند مسلکی و حاکم بر جمیع شئون زندگانی اهل حق‌ها است و مراسم و تشریفات مذهبی و دعاها و راه و روش‌های یارسان از آن سرچشمه گرفته است و این کتاب برخلاف آن چه که می‌گویند مینورسکی آن را به چاپ رسانده، نخستین بار در ایران با ترجمه و شرح فارسی منتشر شده است. برخی از مطالب کتاب کلام خزانه یا سرانجام حکمت است که آن را «علم الاعلی» هم گفته‌اند و در آن اصطلاحات فلسفی به کار رفته که هر کسی آن را به خوبی درک نمی‌کند و در مقدمه کتاب آمده است که نباید مطالب آن را برای هرکسی فاش کرد و باید با رمز و راز آن را گفت و از مردم نااهل پوشیده

داشت.» (صفی زاده، ۱۳۷۵: ۲۱-۲۰)

«اشعار بارگه بارگه شامل هفتاد و دو بند منظوم است و همه آن ها ده هجایی است و دارای دو مصراع می باشد که هر مصراع آن به دو جزء پنج هجایی بخش بندی می شود و این همان وزنی است که نویسندگان و پژوهندگان اسلامی آن را «فهلویات» نام نهاده اند. اشعار این کتاب به گویش گورانی یا اورامی است که از آغاز اسلام تا اواخر قرن دوازدهم هجری این گویش، زبان ادبی کردستان جنوبی بوده است...» (همان: ۳۰-۲۹)

«بخش دوم سرانجام به نام «دوره هفتوانه» دارای شصت بند سرود است که این سرودها به وسیله سلطان اسحاق و یارانش هریک به طرز مخصوصی سروده شده اند و در هریک فکر و اندیشه مخصوصی غلبه دارد...»

موضوع این بخش از «سرانجام» درباره آفریدن هفتوانه و تعیین و پدید آوردن روان آنان پیش از آفرینش است. برابر این جزء از سرانجام، خداوندگار بخشی از روان جاودانی خود را جدا می کند و فرشتگان و بندگانی چند با نیروی خود به اسامی: هفتن، چهل تن، چهل چهل تن، هفت خلیفه، بیور هزار غلام، بیون غلام را از آن می آفریند... .

سومین بخش از نامه سرانجام، نامزد به «گلیم و کول» یا گلیم به دوش است که یکی از متون عرفانی قرن هشتم هجری یارسان است که به وسیله گروهی از عرفای آن مسلک به گویش شیرین گورانی در بیست و نه بند سروده شده است. موضوع این بخش از نامه سرانجام، درباره ریاضت های «پیربنامین» یا «گلیم و کول» است که در شهر یمن گرفتار می شود...» (همان: ۳۱۱ و ۳۱۳)

«چهارمین بخش از نامه سرانجام، نامزد به «دوره چهلتن» می باشد که یکی از کتاب های عرفانی یارسان است که در قرن ششم هجری به وسیله عده ای از رهبران آن مسلک به گویش گورانی در شصت بند به رشته نظم درآمده است. پاره ای از مطالب آن نموداری است از عرفان کهن ایرانی که سرایندگان مزبور آن را در سرودهایشان گنجانده اند.

پنجمین بخش از نامه سرانجام، نامزد به «دوره عابدین» از نامه سرانجام است و یکی از متون عرفانی قرن هشتم هجری است که به وسیله «عابدین جاف» به گونه شیرین جافی درسی و دو بند سروده شده است.

«عابدین جاف» که او را عابدین چاوش نیز گویند... با اینکه قبلاً مخالف مسلک یارسان بوده ولی بعداً این مسلک را پذیرفته و به آن سرسپرده و چون به متون فلسفه و عرفان و ادیان باستانی ایران علاقه وافر داشته، از این رو آشکارا می توان فلسفه آیین های باستانی ایران

را در گفته‌های او بازشناخت و او بیشتر یارسان را به گویش سورانی (گونه جافی) به نحو بارزی بیان کرده است.

«دوره عابدین» از حیث مطالب با همدیگر فرق دارد و آن به طرز مخصوصی سروده شده و در آن جنبه اخلاقی و جنبه طبیعی و کار و کوشش و کشت و زرع و کشاورزی غلبه دارد و نیز خداوند نقطه مقابل دیوان است...» (همان: ۲-۴۹۱)

«جزو ششم نامه سرانجام موسوم به «خرده سرانجام» است که نسخه خطی آن دارای اغلاط املائی و انشاء سست و عامیانه است. مضمن و محتوای این بخش مشتمل است بر موضوعاتی نظیر نامگذاری طفل، آداب جواز شکستن و سرسپردن، ازدواج، جمع و جمعخانه، نذر و نیاز و قربانی، روزه مخصوص یارسان، ارکان مسلک یارسان، آداب غسل و تیمم و غسل میت و دره البیضاء و پیمان ازلی و دوره‌های قبل از سلطان اسحاق.» (همان)

- سرودهای دینی یارسان: سرانجام دیگری است به گویش گورانی به نثر و نظم که در قرن سیزدهم هجری نوشته شده و شامل بیست و یک بخش یا بیست و یک بند می‌باشد که هر بند آن درباره موضوعی آمده است. این قسمت از سرانجام به وسیله آقای ماشاءالله سوری ترجمه و چاپ شده است. کتاب فوق در سال ۱۳۳۹ بعنوان پایان نامه دوره لیسانس ایشان تدوین و ارائه گردید و در سال ۱۳۴۴ تهران انتشارات امیرکبیر چاپ شده است.

کتاب سرودهای دینی یارسان با وجود حجم کوچک، از منابع موثق و کتب معتبر اهل حق و مشتمل بر دو قسمت است: بخش اول آن شامل کلام‌ها و اشعاری است که به وسیله پیشوایان این فرقه از جمله سلطان سحاک و عالی قلندر و... به زبان کردی سروده شده و بخش دوم آن به وسیله خود مؤلف به زبان فارسی نوشته شده و شامل قسمتی از مطالب و احکام مربوط به فلسفه و شعایر دینی آئین یارسان است. مقدمه‌ی این کتاب با نثر شروع و به نظم خاتمه می‌یابد. نثرها در بیست و یک بخش ترجمه شده و سرودها نیز در ۱۰ شماره به فارسی برگردانده شده‌اند. - مجموعه رسائل و اشعار اهل حق: تصحیح ولادیمیر ایوانوف روسی که از خاورشناسانی است که در کتاب *The truth Worshippers of Kurdistan* (چاپ بریل در ۱۹۳۵) متن و ترجمه انگلیسی اصل و گزیده‌ای از چند رساله اهل حق را نشر کرده و در دیباچه آن درباره این گروه شرح خوبی داده و به گمان خود ریشه‌های آن را آشکار ساخته است.

سخنان او از روی مجموعه‌ای است که خود او داشته و آن در ۲۲۸ ص ۱۳ اس است به اندازه ۱۰در ۱۶ و ۷در ۱۴ که در کاغذ دستی به خط تحریری نامه‌ای در پنجشنبه

۱۲ شعبان ۱۲۹۱ نوشته شده بود. در این مجموعه تذکره اعلا است از گمنام که گویا پس از ۱۱۴۸ به نگارش درآمده و رساله کاملی است با اندکی افتادگی (ص ۱-۱۸۰) با ذیل آن (ص ۱۸۰-۲۱۲) و قرار حقیقت در جامه سلطان صحاک (۲۱۳-۲۲۸) که ایوانف آن ها را با ترجمه چاپ کرده است. در این چاپ منتخباتی از رسائل خاکسار نیز دیده می شود مانند ساقی نامه حقیقت از میرزا شیدا و اثبات چلتن نور و اثبات چلتن خاکی و متفرقات رساله گلشیر سبزواری و در باب خلقت و منتخبات از رساله نورعلی نیشابوری امجدالعرفاء و کرسی نامه لافتی از میرزا شیدا و در احوال خان آتش. تذکره اعلی و ذیل آن و قرار حقیقت هر سه به نثر است و بندهای دیگر برخی به نثر و برخی به نظم می باشد. این رساله ها سندهای رسا و روشنی است از فرهنگ دینی گروه اهل حق و برای بررسی و آگاهی از تحول آن بسیار سودمند می باشد. ایوانف (ص ۲۵) می نویسد که مؤلف تذکره اعلی گویا سرانجام را در دست داشته و از منابع دیگر هم در تدوین آن بهره برده است. به نوشته مینورسکی (ایرانیکا، ص ۳۱۵) این تذکره تحریر گسترده و مبسوطی است از متن آتش بگی [یکی از دوازده دوره اهل حق (مجله مهر)] «سرانجام» که خود او و پیت من ch. P.pittman (در ۱۹۳۷ آن را ترجمه کرده اند). ایوانف با زائری [؟ احتمالاً، ظاهری] صوفیانه از گروه اهل حق در شیراز در ۱۹۱۴ و چند جنگی گورانی از خاندان کریم خان زند در همان شهر در ۱۹۲۸ بدست آورده است.» (دانش پژوه، ۱۳۵۴: ۹۴۲ و ۹۴۳)

- شاهنامه حقیقت یا حق الحقایق: تألیف حاجی نعمت الله جیحون آبادی مکرری متخلص به مجرم، تصحیح محمد مکرری. چاپ از طرف قسمت ایران شناسی انستیتوی ایران و فرانسه سال ۱۳۴۵، شامل شرح حال بزرگان اهل حق و آداب و رسوم و عقاید آیین حقیقت در یازده هزار و یکصد و شانزده بیت. این اثر مشتمل بر دو جلد است که بخش دوم کتاب شامل کلیه اصطلاحات خاص و فهرست نام های اشخاص و نام های امکنه مذکور در متن شاهنامه ی حقیقت است. مطالب کتاب مورد تأیید نور علی الهی و شامل عقاید عمومی اهل حق است. این منظومه تحت تأثیر شاهنامه فردوسی سروده شده است و مشتمل بر اطلاعات گسترده است و مفصل ترین تاریخ منظوم این طایفه شمرده می شود که ۱۱۱۱۸ بیت است. با مقدمه محمد مکرری، در ۳۹ صفحه به شیوه منظومه های حماسی در بحر متقارب سروده شده است. جیحون آبادی از بزرگان اهل حق بوده ولی آثار منظومش جزو آثار مقدس اهل حق محسوب نمی گردد، بلکه آداب و قوانین این طایفه را به شعر سروده است.

- برهان الحق: تألیف نور علی الهی، چاپ اول: مهر ۱۳۴۲ چاپ دوم: شهریور ۱۳۴۳

چاپ سوم: آذر ۱۳۵۴ تهران - کتابخانه طهوری.

نویسنده سعی در تطبیق مبانی اعتقادی اهل حق با احکام و آیات قرآنی و فقه و اصول شیعه اثنی عشری دارد.

به نظر مینورسکی: «آخرین دستیابی به ادبیات بازنویس شده برهان الحق می باشد که توسط نور علی الهی نوشته شده، تهران، ۱۹۶۳ (۱۳۱۲، ۱۷۶) صفحه.

این کتاب اولین کتاب چاپ شده به وسیله یک نماینده تحصیلکرده فرقه است. اگرچه نور علی الهی سعی می کند روش فکری خود را با نظرات شیعه نمایان سازد ولی جملاتی که درباره ی افراد مقدس و شاخه های فرقه نوشته است و طرز توصیفات او از اصول عقاید و تفسیرهایش درباره افکار و اندیشه های گورانی قابل توجه می باشند.» (سلطانی، ۱۳۸۶: ۴۶-۴۸)

- آثار الحق (دو جلدی): گفتارهایی از نور علی الهی، گردآورنده دکتر بهرام الهی، چاپ اول، تهران تاریخ انتشار ۱۳۷۰ - انتشارات جیحون.

کتاب مشتمل بر دو جلد که جلد اول بیست و چهار فصل در ۵۸۷ صفحه و جلد دوم دو بخش و مناجات ها و مناجات منظوم حضرت علی علیه السلام به خط نور علی و چند دستنویس از نور علی الهی و عکس های وی و اعلام در ۵۷۱ صفحه است. این مجموعه گفتارها، سخنرانی های نور علی الهی است که بعد از مرگش توسط فرزندش بهرام الهی، بی هیچ کم و کاستی، چاپ و منتشر گردیده و بیانگر مرام و مسلک حقیقی وی است.

- مقدمه یا حاشیه نور علی الهی بر شاهنامه حقیقت

- معرفت الروح: نور علی الهی - تهران، نشر جیحون - سال ۱۳۷۱ خورشیدی

- دیوان گوره: گردآورنده و ویراستار سید محمد حسینی. انتشارات باغ نی، کرمانشاه،

چاپ اول ۱۳۸۲ خورشیدی در ۷۷۶ صفحه.

مجموعه ای از کلام های کردی گورانی است که ترجمه نشده. در بخش پایانی، سید محمد حسینی بخشی را به فارسی تحت عنوان نگین دیوان گوره آورده که شامل چکیده ای از اهم اصول و فروع آیین یارستان نظیر جمع و جوز (سرسپردن) و ازدواج و اماکن مقدس ... به ضمیمه تعدادی عکس رنگی از این اماکن می باشد.

- دوره بهلول: یکی از متون کهن یارسان؛ تفسیر و تالیف صدیق صفی زاده (بوره که ئی)،

چاپ اول ۱۳۶۳، تهران، کتابخانه طهوری. در ۱۱۵ صفحه.

کتاب دوره بهلول که در شرح حال بهلول و سروده‌های وی است «دارای پانزده بند سروده است. اثری است که از قرن دوم و سوم هجری به یادگار مانده است. سرودهای این کتاب را بهلول ماهی و بالارهی لرستانی و بابارجب لرستانی و باباحاتم لرستانی سروده‌اند و در هریک از این سرودها، فکر و اندیشه مخصوصی غلبه دارد. در این سرودها کلام بزرگان و عرفای دین جلوه‌گر است. در برخی از سرودها هم سراینده‌گان تحت تأثیر و نفوذ ادیان کهن ایرانی مانند: مانوی و زرتشتی قرار گرفته‌اند و با الهام از تعلیمات ادیان مزبور، اشعار خود را سروده‌اند. براساس تحقیقات به عمل آمده، این سرودها نخست مدون نبوده و فرقه‌های مذهبی یارسان به‌خصوص خانواده‌های روحانی که مقیم خانقین بوده‌اند، آن‌ها را پدر بر پدر در حافظه نگه‌داشته‌اند و سپس قسمتی از آن‌ها را به صورت رساله‌یی کوچک درآورده‌اند.

کلیه‌ی سرودهای این کتاب نیز ده هجایی است.» (صفی‌زاده، ۱۳۶۳: ۱-۳۰)

- مجموعه آیین و اندرز و رمز یاری

گردآوری و نوشته: مجید القاصی، تاریخ پایان مقدمه خرداد ۱۳۵۸ و تیر ۱۳۵۹، تهران.

- گنجینه یاری: گرد آورنده، سید کاظم نیک نژاد، بی‌تا، بی‌نا

- دفتر رموز یارستان (گنجینه سلطان سحاک)، سیدقاسم افضلی شاه ابراهیمی، چاپ

راستی، تهران ۱۳۵۰.

- رساله یاری (رساله عالی قلندر)، سیدخلیل عالی نژاد، چاپ اول ۱۳۸۴، تهران، ناشر و

مؤلف: سیدخلیل عالی نژاد.

- تاریخ و فلسفه سرانجام، طیب طاهری، ۱۳۹۲، عراق، اربیل (هه ولیر). این نویسنده

یارسانی، در کتاب خود از تعدادی نسخ کهن نام برده است که در تدوین و تصحیح متن

کلامها (سرانجام) از آن‌ها استفاده نموده است. به گفته‌ی وی به علت قدمت در نوشتار و یا

از بین رفتن صفحه مربوط به ثبت اسم نویسنده نام ایشان نمی‌باشد.» (طاهری، ۱۳۹۲: ۱۷)

محمد مگری در حاشیه صص ششم و هفتم و هشتم مقدمه‌ای که بر شاهنامه حقیقت نوشته

است فهرستی اجمالی از مطالعات خود را که مستقیماً یا به نوعی مربوط به «اهل حق»

می‌باشد نقل نموده است که عبارتند از:

- پنجاه و دو کمله شیخ امیر به لهجه گورانی. متن و ترجمه آن به زبان فرانسوی با

تفاسیر و حواشی و نسخه بدلها - و مقدمه‌ای درباره «دیده دارها» در نزد اهل حق، مجله

آسیایی پارس ۱۹۵۶. صص: ۳۹۱ - ۴۲۲

- بادهای کردستان (جوشناسی، افسانه‌ها و بحث لهجه‌شناسی)، مجله آسیایی پاریس ۱۹۵۹. صص: ۴۷۲-۵۰۵.
- بحث «جامه پوشی» و «مظهریت» در نزد اهل حق. متن سخن‌رانی در بیست و چهارمین کنگره شرق‌شناسان منعقد در شهر مونیخ (آلمان غربی) در سپتامبر ۱۹۵۷. مجموعه مقالات و گزارش‌های علمی کنگره ویسبادن ۱۹۵۹. صص ۴۹۶-۴۹۹.
- خواب‌های باطنی و گزارش آن‌ها در نزد کردان «اهل حق» ایران. مجموعه «منابع شرقی» (شماره ۲): مجموعه مقالات مربوط به خواب‌ها و گزارش آن‌ها. پاریس ۱۹۵۹. صص: ۱۹۱-۲۰۵.
- گوهر و دُرّ در ادبیات فارسی و فلکور ایران و افسانه مربوط بدان‌ها در نزد کردان «اهل حق»
مجله آسیایی پاریس ۱۹۶۰. صص: ۴۶۳-۴۸۱.
- موسیقی و تصوف. دایره‌المعارف موسیقی. پاریس. جلد سوم. ۱۹۶۱.
- اجاق کرد (آتش مقدس و معبد نخستین - کانون ابتدائی - جای افروختن آتش - بنای اجاق - بقای آتش - ادامه خانواده - نیروی سحر آمیز خاکستر اجاق - و قلمرو خاندان - سُکنی‌گزینی - مسکن دهنشینان - محیط خانوادگی)، مجله اتنوگرافی پاریس ۱۹۶۱. صص: ۷۹-۹۵.
- آداب و مراسم عروسی در نزد کردان:
(یادداشت‌های مردم‌شناسی و بحث جامعه‌شناسی). مجله اتنوگرافی پاریس ۱۹۶۲.
- «رازمگو» و «سنگ سیاه» در ایران، در سنت مذهبی لرها و کردان اهل حق، «دوره وزاور» از متون قدیمی گورانی اهل حق: ۳۶۹-۴۳۳.
- چهارشنبه سوری و مراسم افسون آمیز و مذهبی آن در ایران
مجموعه مقالات اهداء به هانری ماسه. تهران (دانشگاه تهران) ۱۹۶۳. صص ۲۲۸-۳۰۲.
- مساله آفرینش در نزد کردان «اهل حق»: (متن سخن‌رانی در بیست و پنجمین جلسه کنگره شرق‌شناسان منعقد در شهر مسکو. در سپتامبر ۱۹۶۰) جلد دوم مجموعه مقالات و گزارش‌های علمی بیست و پنجمین کنگره شرق‌شناسان مسکو ۱۹۶۳. صص: ۱۵۹-۱۶۸.
- تحقیق درباره یکی از بنچاق‌های تاریخی کردستان از قرن دهم هجری: (قباله انزله - با یادداشت‌های مردم‌شناسی و تاریخی). مجله آسیایی پاریس ۱۹۶۳. صص: ۲۲۹-۲۵۶.
- ارمنستان در فولکور کردان: مجله تبعات مربوط به زبان و تاریخ ارمنه. دوره دوم.

جلد اول پاریس ۱۹۶۴. ص: ۳۴۷-۳۷۶.

- کردشناسی و آموزش زبان کردی در اتحاد جماهیر شوروی
(گزارش علمی با فهرستی از کتاب‌های چاپ شده). مجله اتنوگرافی پاریس ۱۹۶۳.
صص: ۷۱-۱۰۵. (نگاه کنید به: جیحون آبادی، ۱۳۴۵: ۷ و ۸)
- صیاد الهی و شاهباز ازلی (دوره دامیاری). متن گورانی با ترجمه و تفاسیر و تحقیقی
درباره «صید عرفانی» و «زمان دوری»، با یادداشت‌های زبان‌شناسی، محمد مکرری، ویسبادن
(آلمان غربی)، ناشر، اتو هاراسوتیس ۱۹۶۷.
- رازهای عرفانی کرد. با ترجمه یادداشت‌هایی درباره «آیین حقیقت» از حاج نور علی
شاه الهی (نور علی الهی) و تفاسیر آن‌ها، پاریس ۱۹۶۵-۱۹۶۶. (۲۴۲ص). گورانی یا
ترانه‌های گُردی، محمد مکرری، تهران، کتابخانه دانش، ۱۳۲۹، هـش
- سماع و موسیقی مذهبی کردان اهل حق در ایران، محمد مکرری، دائرةالمعارف
موسیقی‌های تقدس آمیز، پاریس، چاپ لابرتزری ۱۳۸۸ه.ق/۱۹۶۸م.
- بهلول دانا و یاران حقیقت، محمد مکرری، پاریس، ۱۳۹۴ه.ق/۱۳۵۳ ه.ق.
- مشابهت‌های فرهنگی دو قوم زرتشت و اهل حق در غرب ایران، جهانبخش نوری.
مقالات مکرری (پژوهش‌ها و ریزه‌یابی‌های علمی)، محمد مکرری، پاریس، کتابفروشی
کلینکسیک ۱۳۹۰ه.ق/۱۳۴۸ه.ش.
- حماسه پر شکوه اهل حق «چهل تنان»: تحقیق و تالیف پرویز بابازاده، چاپ اول
فروردین ماه ۱۳۴۷، چاپخانه درخشان. در شرح حال و معرفی سلسله‌های صوفیه و چهل
تنان و خانواده‌های وابسته در ۱۵۹ صفحه.
- سرسپردگان: تاریخ و شرح عقاید دینی اهل حق - تالیف سید محمدعلی - خواجه
الدین - چاپ مرداد ماه ۱۳۴۹ شمسی - چاپخانه خورشید تبریز، در ۱۷۳ صفحه.
- قیام و نهضت علویان زاگرس یا (تاریخ تحلیلی اهل حق) (دو جلدی)، ویراسته و
ترجمه و تصحیح محمد علی سلطانی - سال ۱۳۷۷ - کرمانشاه، ناشر: موسسه فرهنگی نشر
سها.
- این کتاب پژوهشی است در پیشینه جغرافیایی، تاریخی، سیاسی، اجتماعی و اعتقادی
اهل حق.
- موسیقی و عرفان، سنت اهل حق، تالیف ژان دورینگ، ترجمه سودابه فضائلی ویراسته
محمد رنجبر، آبادان نشر پرستش، ۱۳۸۳.

- آداب آل حق، فریبا مقصودی، تهران، انتشارات سها، ۱۳۷۴ چاپ اول.
- بیان الحق: تالیف: قادر طهماسبی، ۱۳۷۱، بی جا.
- اهل حق چه می گوید: سید مرتضی والایی، تهران، ۱۳۷۲، چاپ اول
- دوره ی هفتوانه، (جزوی از نامه مینوی سرانجام): تالیف صدیق صفی زاده بورکه‌ای، تهران، کتابخانه طهوری، ۱۳۶۱ شمسی
- اهل حق (تحقیقی پیرامون تاریخ، پندار و کردار اهل حق)، احمد مالامیری، قم، نشر مرتضی، ۱۳۷۶ شمسی
- مشاهیر اهل حق: تالیف صدیق صفی زاده بورکه‌ای، تهران، کتابخانه طهوری، ۱۳۶۰.
- دلفان در گذر تاریخ (مشاهیر اهل حق) تالیف ایرج کاظمی، دوجلدی، خرم‌آباد، انتشارات افلاک، ۱۳۸۰.
- بزرگان یارسان «اهل حق»: گردآورنده: صدیق صفی زاده بورکه‌ای، چاپ نخست ۵۲/۷/۱۸، تهران، پخش کننده (ناشر) خود نویسنده، چاپ اقبال.
- این کتاب دارای دو بخش است. بخش یکم نمودار نام کسانی است که پیش از سلطان سهاک بوده‌اند. بخش دوم از خود سلطان سهاک آغاز می‌شود که بنیادگذار بوده است.
- دانشنامه نام آوران یارسان: احوال و آثار مشاهیر، تاریخ، کتاب‌ها و اصطلاحات عرفانی، تألیف: صدیق صفی زاده بورکه‌ای انتشارات هیرمند ۱۳۷۶، تهران.
- این کتاب شامل شرح حال نام آوران و چهره‌های ادبی یارسان و احوال و آثار و دانستنی‌های مسلکی از قرن هشتم هجری تاکنون است. در این کتاب شرح احوال قریب به پانصد تن از عارفان و نام آوران بزرگ اهل حق و... گزیده‌هایی از سخنان حکمت آمیز و کرامات آنان گفته شده است.
- سه گفتار تحقیقی در آیین اهل حق: «از اعتماد السلطنه - دکتر سعید خان کردستانی - مینورسکی» - ویراسته و حواشی و توضیح و ترجمه محمد علی سلطانی و مریم بانو رزازیان، تهران، مؤسسه فرهنگی نشر سها، ۱۳۷۸.
- خاکسار و اهل حق: تألیف: نورالدین مدرسی چهاردهی، تهران، انتشارات اشراقی. بی تا.
- در آغاز کتاب، نویسنده اعلام می‌دارد که کلیه آداب و مراسم و اسرار خفیه چهار فرقه خاکسار و مکتب (ملک طاووسیه) و یازده تیره اهل حق به طور کامل به روشنی به رشته تحریر درآمده است.

کتابشناسی فرقه اهل حق «یارسان» / ۱۳۱

- سلوک در تاریکی، ظلمت در مقابل نور - نگرشی تحقیقی و مستند بر آثار و آرای نور علی الهی - تحقیق خلیفه مازندرانی، تهران، تابستان ۱۳۷۸.
- اسرار فرق خاکسار: اثر نورالدین چهاردهی، تهران، انتشارات اشراقی، ۱۳۵۸، چاپ اول، و تهران (۱۳۶۹)، انتشارات پیک فرهنگ).
- پژوهشی دقیق در «اهل حق» تاریخچه، عقاید، فقه، مؤلف: محمد محمدی، تهران، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه، شهریورماه ۱۳۸۴.
- حریم حق، محمدعلی سلطانی، نشر سها، ۱۳۸۸، تهران. این کتاب، نقد و نگاهی است بر کتاب پژوهشی دقیق در اهل حق (تاریخ، عقاید، فقه) اثر محمد محمدی.
- نوشته‌های پراکنده درباره یارسان (اهل حق): به انضمام فرهنگ لغات گورانی، تالیف صدیق صفی زاده «بورکه‌ئی». تهران، موسسه مطبوعاتی عطایی، چاپ اول، تابستان ۱۳۶۱.
- اسطوره اهل حق، جستاری تاریخی پیرامون مهر و مهر پرستی، اهل حق (یارسان) - از روزگار باستان تا دوران معاصر تالیف ایرج بهرامی - مقدمه دکتر عبدالحسین نوایی. چاپ اول، تابستان ۱۳۷۸، تهران، نشر آتیه.
- ایلخچی: یک ده صوفی نشین در آذربایجان، نوشته غلامحسین ساعدی، تهران. اسفندماه ۱۳۴۲. انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی
- راز تیموری: ترجمه اشعار نصیری به وسیله ادیب الممالک فراهانی است که به نظم درآورده و وحید دستگردی با وقایع اخیر ایران منطبق ساخته. این رساله ربعی در سیزده صفحه است. وی با بزرگان اهل حق تماس نزدیک داشته و بعضی او را از این طایفه شمرده‌اند. غیر از به نظم آوردن پیشگویی‌های تیمور برخی از قوانین اهل حق را در دیوان خود درج کرده است و در رثای شیخ نظر علی جناب سروده دارد. نور علی الهی می‌نویسد: «ادیب‌الممالک سر سپرده اهل حق بوده است و اشعار ایل بگی را به فارسی ترجمه کرده است.» (الهی، ۱۳۷۰، ج ۱: ۵۴۸، ۱۷۶۳)
- بهلول عاقل، علی صدر، تهران، کتابفروشی بوذرجمهری ۱۳۴۱.
- شناخت رهروان عشق علی (ع)، داود موحد بشیری کلاردشتی، بی‌تابی جا.
- کرد: مینورسکی، ترجمه و توضیح از حبیب‌اله تابانی، چاپ اول ۱۳۷۹، تهران، نشر گستره.
- کرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او، تالیف رشید یاسمی، تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۳.

- کردان گوران و مسأله کرد در ترکیه. نوشته گ. ب. آکویف (هاکوپیان) م. ا. حصارف. ترجمه سیروس ایزدی. تهران، انتشارات زوار. تابستان ۱۳۸۶. چاپ اول، صص ۴-۵.
- تاریخ تصوف در کردستان، محمد رئوف توکلی، بی تا.
- عالی قلندر و شاه فضل ولی، تحقیق و تألیف: سیاوش دلفانی، ویراستار: مرجان موسوی، تهران، منشور امید، تابستان ۱۳۸۴، چاپ اول.
- غالیان، نعمت ا... صفری فروشانی، چاپ آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۸ شمسی، چاپ اول.
- مشعشعیان، احمد کسروی، تهران، انتشارات سحر، ۱۳۵۶ شمسی.
- تاریخ پانصد ساله خوزستان، احمد کسروی تبریزی، ناشر: کتابفروشی گوتمبرگ. تهران، ۱۳۳۳.
- آداب و رسوم کردان، محمود افندی بایزیدی (تالیف قرن سیزدهم هجری قمری)، به سعی و اهتمام شرق شناس مشهور روس، الکساندر ژابا، با نظریات، مقدمه و مؤخره استاد عبدالرحمن شفکنندی «هه ژار».
- یزیدی‌ها و شیطان پرست‌ها، تألیف و ترجمه سیدجعفر غضبان. انتشارات مؤسسه مطبوعاتی عطایی، تهران مهرماه ۱۳۴۱.
- کردها، ترک‌ها و عرب‌ها، سیسیل جی ادموندز - ترجمه ابراهیم یونسی - تهران - انتشارات روز بهان - ۱۳۶۷، چاپ اول.
- جزوه‌ی بیان «الحق»، قادر طهماسبی، کرد، ۱۳۷۱
- کرد و کردستان، بررسی از نظر جامعه‌شناسی و تاریخی، واسیلی نیکیتین، ترجمه محمد قاضی، انتشارات نیلوفر، تهران، چاپ اول، تابستان ۱۳۶۶
- تاریخ کرد و کردستان، محمد امین زکی بیگ، بغداد، چاپخانه دارالسلام، ۱۹۳۱ م.
- تاریخ مردوخ: تألیف آیت اله شیخ محمد مردوخ کردستانی، تهران، نشر کارنگ، ۱۳۷۹، چاپ اول
- کرد و کردستان در آثار واسیلی نیکیتین و شرح لرخ، نقد آثار و وقایع نگاری زندگی واسیلی نیکیتین. تألیف و تحقیق فیضی زاده. ناشر: مؤلف ۱۳۶۷
- تاریخ کرد و کردستان. صدیق صفی‌زاده (بوره‌که‌بی) - تهران. نشر آتیه، چ ۱، بهار ۱۳۷۸
- شرفنامه تاریخ مفصل کردستان - تألیف امیر شرف‌خان بدلیسی - با مقدمه و تعلیقات و فهارس به قلم محمد عباسی. تهران. نشر حدیق، چ ۱ برای حدیث، پائیز ۱۳۷۳

- مشعشعیان، محمد علیرنجبر، تهران، نشر آگه ۱۳۸۲.
- آشنایی با عقاید و آداب و رسوم اهل حق، علی محمد آزادی، کرمانشاه، مؤسسه فرهنگی و سینمایی کوثر، ۱۳۸۲.
- استدلالیه برای اهل حق، حاج میرزا عبدالله صحیح فروش. بی. جا، بی. تا.
- اسرار یاری و آیین یاری، میر کاظم نیک نژاد، تهران ۱۳۷۵.
- اسطوره اهل حق، ایرج بهرامی، تهران، نشر آتیه ۱۳۷۸.
- اطلاعاتی چند راجع به طایفه علی اللهیان، تی XVII از مجموعه جنگ مورد استفاده در توصیف قفقاز، تفلیس ۱۸۹۳.
- اهل حق، تحقیقی پیرامون تاریخ پندار و کردار اهل حق همراه با نقد و بررسی، احمد مالمیری کجوری، قم، نشر مرتضی، ۱۳۷۶.
- اهل حق چه می گوید، مرتضی ولایی، [بی جا، بی نا] ۱۳۷۲.
- پاسخ به قسمتی از مندرجات صفحه ۶۱۰ جلد دوم دائرةالمعارف تشیع، یارمراد تیموری زند، انتشارات رضا کرد بچه، ۱۳۷۰.
- پیشگویی های ایل بگی جاف، صدیق صفی زاده بوره که بی، تهران، عطایی ۱۳۶۹.
- پیشگویی های درویش اجاق، صدیق صفی زاده بوره که بی، تهران، نشر عطایی، ۱۳۸۱.
- تاریخ اهل حق، یونس تمدن زاده، کرمانشاه، انتشارات کرمانشاه، ۱۳۷۹.
- تاریخ مشعشعیان، سیاوش دلفانی، قزوین، بحرالعلوم، ۱۳۷۹.
- تاریخ مشعشعین، جاسم حسن شبر، چاپ نجف. بی. تا. بی. نا.
- تاریخ و اصول عقاید اهل حق، علی الوندی تویسرکانی، تهران، ۱۳۸۴.
- تاریخ و مذهب نصیریان، ار. دوسود، ۱۹۰۰.
- بیان الحق (جزوه)، قادر طهماسبی، ۱۳۷۱.
- جزوه شناخت اهل حق از نظر اعتقادی و فرهنگی، فخرالدین، الف ۱۳۶۹. بی جا، بی. تا.
- جشن های یارسان، کورس آندره، لرستان پژوهی ۳ و ۴.
- چه ند باسیک ده رباره ئه هلی هه ق (تاجه ریان، مینورسکی، محمد مکرری، کرامیر) وه گیرانی له ره نسبییه وه نه جاتی عه بدوللا، چاپ موکریانی ژماره سپاردن ۱۲۷
- سخنی با اهل حق، عباس طباطبایی فر، عصر جوان، قم، ۱۳۸۵.
- سرانجام، ولادیمیر مینورسکی (در سال ۱۸۴۳ تدوین و به سال ۱۹۱۱ منتشر نموده است).

- سه نحله یزیدی، اهل حق و علوی در کردستان، فیلیپ کرین بروک، ترجمه مصطفی دهقان، نشریه معارف - ۶۰.

- سیری کوتاه در مرام اهل حق، محمد مردانی، تهران، تابان، ۱۳۸۳.

- سیری در تصوف در شرح حال مشایخ و اقطاب، نورالدین مدرسی چهاردهی، تهران، اشراقی ۱۳۷۹.

- شکرانه، موسی پرنیان، منوچهر کمری، کرمانشاه، چشمه هنر و دانش ۱۳۷۹.

- شناخت فرقه اهل حق، عبدالله خدابنده، تهران، امیرکبیر ۱۳۸۲.

- طایفه اهل حق، وی. ازوکوفسکی، زاپیسکی. وست. اد. ۱۸۸۷.

- عالی قلندر و شاه فضل ولی، سیاوش دلفانی، تهران، منشور امید ۱۳۸۴.

- علل و اهمیت شارب در آیین یاری، مسعود رضاییگی، تهران، نشر موج، ۱۳۸۱.

- علی (ع) کیست، جمیل افشار، تهران، نشر هیرمند ۱۳۷۶.

- فیلیپ کرین بروک

Mitra and ahreman, , Binyamin and malak tawus; traces of ancient myth in the cosmogonies of two modern sects. In recurrent patterns in Iranian religions, from mazdism to Sufism, (studies iranica chaire 11), paris 1992, pp.57-80.

- فیلیپ کرین بروک

- Chapter orality and religion in Kurdistan the yezidi and ahl-e hagg traditions.

- قبایل لرستان، اچ. ال. رایبسون (آر-ام-ام) ۱۹۱۶.

- قلمی، (اثر شیخ بهایی در مورد اهل حق که در سال ۱۹۰۹ توسط دکتر اسکارمان به کتابخانه برلین انتقال داده می شود).

- کاکه بیه کان و ری ورچه که یان، سه دیق بوره که بی، سلیمانی ۲۰۰۷.

- درباره اهل حق و گویش لکی، حمید ایزدپناه، کتابنمای ایران.

- کشکول خاکساری، محمدعلی خواجه الدین، تبریز، بی تا ۱۳۶۰.

- کلاماتی از آئین یاری در اصول دین، مسعود رضاییگی، تهران، نشر موج، ۱۳۷۹.

- مراد و مرید، صحبت الله مرادی، کرمانشاه، نورپردازان، ۱۳۷۸.

- مقدمه‌ای بر دین و روان با تأکید بر اهل حق، صحبت فرح منش، تهران ۱۳۸۲.

کتابشناسی فرقه اهل حق «یارسان» / ۱۳۵

- مینورسکی و کورد (کومه له شه ش و تار)، وه رگیرائی، نه نوه رسولتانی، هه ولیر، موکریان ۲۰۰۲.
- نقدی بر پیشگویی‌های خان الماس و ایل بیگی جاف، حجت الله حیدری، خرم آباد، انتشارات افلاک ۱۳۷۸.
- نگاهی به پندار اهل حق از دیدگاه قرآن و فرموده‌های حضرت پیغمبر اکرم (ص)، علی حسنی.
- نگاهی به تاریخ و فلسفه اهل حق (یارسان)، گلمراد مرادی، سوئد، انتشارات ارزان ۱۹۹۹.
- نوشته‌های پراکنده درباره یارسان اهل حق، عطایی ۱۳۶۱.
- یادداشت‌هایی در مورد سلک‌های کردستان. ام. تی ژیلبرت ۱۸۷۳.
- یارسان، لیکولینه وه یه کی میژوویی - دینییه، نه یوب روسته م، ۲۰۰۶ عیسایی.
- یزیدی اند یا یزدانی، حسن جاف، رودکی، ش ۶۹/۷۰، ۱۳۵۶.
- یک سلک مذهبی از آسیای صغیر، قزلباش‌ها، اف. گرونارد، جی. آ. ژوئن ۱۹۰۴.
- آداب و رسوم کردها، محمود افندی بایزیدی، به سعی و اهتمام الکساندر ژابا، چاپ میعاد ۱۳۶۹.
- باورها و دانسته‌ها در لرستان و ایلام، محود اسدیان خرم آبادی - محمد حسین باجلان فرخی، منصور کیایی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز مردم شناسی ایران ۱۳۵۸.
- پژوهشی درباره ترانه‌های کردی، فاروق صفی زاده بوره که یی، تهران، ایران جام ۲۶۹۷ کردی.
- تاریخ موسیقی کردی، صدیق صفی زاده بوره که یی، تهران بهنام ۱۳۷۷.
- تاریخ تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان، میرزا شکرالله سنندجی، مقابله و تصحیح، حواشی و تعلیقات به انضمام پنج مقاله درباره قبایل کرد از حشمت الله طیبی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۶.
- تنبور، سید خلیل عالی نژاد، تهران، دانش و فن، ۱۳۷۶.
- جامعه شناسی مردم کرد، مارتین وان برویین سن، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران، نشر پانید، ۱۳۷۸.
- حدیقه ناصریه در جغرافیا و تاریخ کردستان، علی اکبر وقایع نگار کردستانی، محمد رئوف توکلی، تهران ۱۳۶۴.

- زبده تاریخ کرد و کردستان، محمد امین زکی بیگ، ترجمه یدالله روشن اردلان، تهران، توس ۱۳۸۱.
- شرفنامه، شرف الدین بدلیسی، تهران، محمد علی علمی، ۱۳۴۳.
- فرهنگ لری، حمید ایزدپناه، تهران، نشر آگاه، ۱۳۶۳.
- فرهنگ لکی، حمید ایزدپناه، مؤسسه فرهنگی جهانگیری، ۱۳۶۷.
- فرهنگ ماد، کردی به فارسی، صدیق صفی زاده بوره که بی، تهران، عطایی، ۱۳۶۱.
- تاریخ تصوف در کرمانشاه، محمدعلی سلطانی، نشر سُهّا، ۱۳۸۰.
- تاریخ خاندان‌های حقیقت، محمدعلی سلطانی، نشر سُهّا، ۱۳۸۰.
- تاریخ خانقاه در ایران، دکتر محسن کیانی، طهوری، ۱۳۶۹.
- تاریخ مشعشعیان، سیدعلی مشعشعی (قرن دوازدهم ه.ق) میکروفیلم ش ۳۰۳۴، مرکز اسناد دانشگاه تهران.
- تاریخ و جغرافیای کردستان موسوم به سیرالاکراد، عبدالقادر ابن رستم بابایی (۱۲۸۸ه.ق)، ارژنگ، ۱۳۶۶.
- تاریخ هورامان، مظفر بهمن سلطانی هورامی، تصحیح دکتر نادر کریمیان سردشتی، نشر احسان، ۱۳۸۶.
- مجمع الکلام، سرانجام اهل حق، گردآورنده سام الدین تبریزیان، چند جلد بی جا. بی تا.
- مشعشعیان، محمدعلی رنجبر، انتشارات آگاه، ۱۳۸۲.
- یادبودهای سفارت استانبول، خان ملک ساسانی، انتشارات بابک، ۱۳۵۲.
- ب.لرخ. پژوهش‌هایی درباره‌ی گردان ایران و پیشینیان آنان از کلدیه شمالی، کتاب نخست، سنت پترزبورگ، ۱۸۵۶، ص ۵۳
- مقاله ولادیمیر مینورسکی به زبان روسی (۱۹۱۱) - فرانسوی ۱۹۲۱ در باب «اهل حق» در FI(2)
- یادنامه ایرانی مینورسکی. تدوین مجتبی مینوی. ایرج افشار. دانشگاه تهران. ۱۳۴۸
- ولادیمیر ایوانف، «اهل حق»، طبع تهران. چاپ بمبئی. ۱۹۵۰
- w.Ivanow, The Truth-worshippers of Kurdistan, Ahl-i Haqq Tents, - heiden 1953
- M. Mokry: Edoterisme Kurde, 1966, Paris,P.45.

- مقاله نیکلسن Encyclopedeo of religion, and 7 thic -
- مقاله ماسینیون Encyclopedeogoe Islam - مجله «بولتن مدرسه مطالعات خاور و
آفریقا» (جلد شانزدهم، ۱۹۴۵)، مقاله‌ی «جهانشاه قره قویونلو و اشعارش» به قلم مینورسکی
- مجله جهان اسلام (1920-21, Revue du monde musuliman). این اثر توسط
ارنست لورو در سال ۱۹۲۲ تجدید طبع شد. (یادداشت‌هایی درباره فرقه اهل حق Notes sur
lasecte des Ahle' Haqq)

- «حق پرستان کردستان» نوشته و. ایوانف، چاپ بمبئی
- تحقیقات آسیایی، جلد VII، اچ. تی. گلبروک، سال ۱۸۰۷.
- تحقیق راجع به کردهای روسیه، پ. لرچ، ۱۸۵۶.
- مشابهت‌های فرهنگی دو قوم زرتشت و اهل حق در غرب ایران، جهانبخش نوری.
مقالات مکرری (پژوهش‌ها و ریزه یابی‌های علمی)، محمد مکرری، پاریس، کتابفروشی
کلینکسیک ۱۳۹۰. ق. ۱۳۴۸. ه. ش.

سخن پایانی

همان طور که در مقدمه اشاره رفت، از جهت کتابشناسی اهل حق، نوشتار حاضر را نمی
توان کامل و تمام شده تلقی نمود.
معرفی متون خطی اهل حق که تا به امروز چاپ و منتشر گردیده و نیز مهمترین منابع و
نیز مآخذ مرتبط با این فرقه، خود، نوشتاری مستقل است که، مجال و تألیفی مبسوط و علمی
می‌طلبد.

منابع و مأخذ:

- ۱- سلطانی، محمدعلی، ۱۳۷۸، سه گفتار تحقیقی در آیین اهل حق، تهران، مؤسسه فرهنگی نشر سها.
- ۲- آکویف (هاکویان)، ۱۳۷۶، کردان گوران و مسأله کرد در ترکیه، ترجمه: سیروس ایزدی. تهران، انتشارات هیرمند.
- ۳- الهی، نورعلی، ۱۳۷۰، آثار الحق، دو جلدی، گردآورنده بهرام الهی، تهران، انتشارات جیحون.
- ۴- جیحون آبادی، نعمت‌الله، ۱۳۴۵، شاهنامه حقیقت، با مقدمه: محمد مکرری، تهران، چاپ قسمت ایران‌شناسی انستیتو ایران و فرانسه.
- ۵- دانش‌پژوه، محمد تقی، ۱۳۵۴، راهنمای کتاب، دفتر سرانجام اهل حق و باباطاهر همدانی، سال هجدهم، شماره ده و دوازده.
- ۶- شفیعی کدکنی، محمدرضا، ۱۳۸۶، قلندریه در تاریخ، چاپ اول، تهران، انتشارات سخن.
- ۷- صفی‌زاده، صدیق، ۱۳۷۵، نامه سرانجام، تهران، انتشارات هیرمند.
- ۸- -----، ۱۳۶۳، دوره بهلول، تهران، کتابخانه طهوری.
- ۹- طاهری، طیب، ۱۳۹۲، تاریخ و فلسفه سرانجام، چاپ سوم، عراق، اربیل (هه ولیر).

